

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Modely psychiky v myšlení S. Freuda

Jesika Blažková

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Modely psychiky v myšlení S. Freuda

Jesika Blažková

Vedoucí práce:

Mgr. Michal Polák, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Čestně prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a využívala pouze uvedené literatury a zdrojů.

Plzeň, duben 2019

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Michalu Polákovi, Ph.D., za odborné vedení práce a cenné rady a připomínky, jež mi byly poskytnuty.

OBSAH

Úvod	1
Psychoanalýza	2
Modely lidské psychiky	4
Topografický model	5
Sny	12
Chybné úkony	14
Strukturální model	17
Oidipovský komplex	22
Teorie Libida.....	23
Narcismus	24
Sexuální a agresivní motivace.....	26
Obranné mechanismy.....	28
Komparace strukturálního a topografického modelu	31
Závěr.....	33
POUŽITÁ LITERATURA.....	34
INTERNETOVÉ ZDROJE	36
Summary	37

Úvod

Freudova psychoanalýza je jedním z nejpobulárnějších a zároveň nejkontroverznějších témat psychologie a tudíž se stále objevuje potřeba zkoumat fenomén nevědomí, jeho význam a současný status. Klíčová část práce se bude věnovat postavení psychoanalýzy v prvních desetiletích 20. století, příčinám jejího vzniku, jejímu terapeutickému uplatnění a v neposlední řadě též analýze nevědomých struktur a jejich vztahu k vědomí. Pojednána budou témata jako nevědomí, topografický model a strukturální model. Analyzována budou díla zakladatele psychoanalýzy, Sigmunda Freuda. Nejprve představím oba modely lidské psychiky popsané Sigmundem Freudem a následně je podrobím komparaci. V rámci topografického modelu bude řeč především o snové práci a chybných úkonech. Nevědomí bude uvedeno do vztahu k vědomí. Ke správnému pochopení strukturálního modelu vysvětlím v jaké souvislosti Freud hovoří o oidipovském komplexu, teorii libida, narcismu, sexuální a agresivní motivaci a obranných mechanismech. Základní literaturou budou Freudova pramenná díla, jež doplním vhodnou sekundární literaturou.

Mezi hypotézy, jež podrobím verifikaci jsem zařadila otázku nutnosti existence nevědomí a otázku modifikace původního modelu lidské psychiky. Na základě primárních textů ověřím, zda Freud považuje existenci nevědomí za nutnou a z jakého důvodu se rozhodl původní model psychiky rozšířit o model strukturální. Moje snahy zde povedou nejen k objasnění zavedení strukturálního modelu, nýbrž také k poukázání na vzájemnou vazbu mezi topografickými vrstvami a strukturálními oblastmi psychiky. Tato interakce by se měla začít projevovat již během analýzy strukturálního modelu, avšak přímo se objeví až v závěrečné komparaci obou modelů.

Psychoanalýza

K psychoanalýze Freuda přivedlo následování kolegy Josepha Breuera. Ten se pomocí vyšetřování hysterie u jedné pacientky dostal k souvislostem různých událostí a zapomenutého. Zjistil, že existuje souvislost mezi danými událostmi a emocemi s nimi spojenými. Symptomy nemoci u pacientů totiž odezněly ve chvíli, kdy se související události dostaly uvědomění. Tedy to zapomenuté se stalo vědomé.¹ Jedním z hlavních cílů psychoanalýzy je nevědomý obsah převést zpět do vědomí, jež bylo jeho předchůzím, původním místem výskytu.² Breuerovu katarzní metodu Freud považuje spíše za předchůdce psychoanalýzy. Samotná psychoanalýza podle Freuda začíná až jeho odmítnutím hypnózy a zavedením metody volných asociací. Zde Freud reaguje proti kritikům tvrdícím, že psychoanalýza byla Breuerovým objevem a ne jeho.³ Později Freud zjistil, že jeho a Breuerovy poznatky jsou nejlépe využitelné v jeho snovém výzkumu, avšak bylo možné je rozšířit i na zkoumání chybných úkonů, vtipů a uměleckých děl.⁴

Podle Freudových slov v *Přednáškách k úvodu do psychonalysy* uvádí, že studium psychoanalýzy může člověk zahájit upnutím pozornosti k sobě samému. Ne přímo sebezpozorováním, ale něčím podobným. Jde spíše o učinění objektu zkoumání ze sebe samého. Větší šance na úspěch, než zkoumání sebe sama, je ovšem v případě, že se svěříte do rukou psychoanalytika.⁵

Filosofie ani deskriptivní psychologie⁶ nepřináší nic o vztahu psychična a tělesna, o což se psychoanalýza snaží. Ani psychoterapie nedisponuje pevnými základy a lékaři sami jsou na pochybách. Psychoanalýza se snaží být základním stavebním kamenem pro psychoterapeutickou praxi. Předpojatosti vůči psychoanalýze bývají intelektuálního a esteticko-morálního rázu a bývá kvůli tomu zpochybňována její vědeckost. Oba předsudky vůči psychoanalýze souvisí s dosavadním vývojem, jímž si lidstvo prošlo. Společnost nepotěšilo z intelektuálního hlediska především to, že psychické obsahy a pochody v naší

¹ HOPKINS, J., THE INTERPRETATION OF DREAMS, s. 86

² KUČERA, M. , Pud u Freuda, s. 268.

³ FREUD, S. , Spisy z let 1913-1917, s. 57.

⁴ HOPKINS, J., THE INTERPRETATION OF DREAMS, s. 87.

⁵ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalysy, s. 15-16.

⁶ Deskriptivní psychologie se vyznačuje tím, že o jevech a jejich vzájemných vztazích pouze popisně vypovídá.

mysli jsou nevědomé a že do vědomí se promítají jen některé obsahy a projevují se ve vědomé vrstvě pouze jako jednotlivé projevy. Jinými slovy lze říci, že duševní pochody fungují na nevědomé bázi, ve vědomí se pouze jednotlivě projevují. Za závadné je podle společnosti považováno také oddělování pojmů vědomého a duševního, což souvisí s - podle Freuda - nutnou existencí nevědomých obsahů. Freud si stojí za tím, že vědomé a duševní není totéž, ačkoli jsme zvyklí spojovat je v jedno. Za duševno považuje myšlení, chtění a cítění. Existence myšlení a chtění v nevědomé rovině je podle Freuda nutná.⁷

S tím souvisí i druhá předpojatost. Freud tvrdí, že pudová hnutí, jež označuje výhradně za sexuální (později ještě přiznává existenci pudům agresivním) jsou hlavní příčinou vzniku duševních nemocí a nedílnou součástí života i ve smyslu kulturního a společenského rozvoje. Společnost se ze všeho nejvíce obává osvobození sexuálních pudů. Nechce, aby síla těchto pudů byla uznána. Místo toho se snaží od této oblasti pozornost odvracet, aby nedošlo k narušení výchovy a kultury. Psychoanalytické závěry jsou společností často označovány za nemravné, odpuzující z estetického hlediska nebo dokonce za nebezpečné. Freud v boji s tímto předsudkem poukazuje na to, že sexuální pudová hnutí pozitivně ovlivnila rozvoj společnosti. Původně sexuální pudy totiž přesouvají své zaměření sociálně přijatelnějším směrem, hrozí zde však přesun zájmu zpět k zájmům původním. Lidé mají tendenci považovat za nesprávné to, co je nepotěšilo, co se jim nelíbí. Z těchto předsudků pramení odpor a kritika vůči psychoanalytickému bádání.⁸

Při psychoanalytické terapii je lékař snaží o to, aby se nevědomý obsah dočkal uvědomění ve vědomé vrstvě naší psychiky. Studium nevědomí není možné bez představení modelů lidské psychiky, které Freud představil. Původní topografický model později doplňuje modelem strukturálním. Ten druhý představuje ve svém článku „Já a ono“ v roce 1923. V novém modelu zavádí v psychickém aparátu oblasti Ono, Já a Nadjá. Tyto oblasti se prolínají do prvního modelu lidské psychiky. Napříč oblastmi se jedná se jak o vědomé, tak o nevědomé procesy.⁹

⁷ FREUD, S. , Přednášky k úvodu do psychoanalýsy, s. 17-18.

⁸ Tamtéž, s. 15-19.

⁹ LOUŽEK, M. , 150 let od narození Sigmunda Freuda: sborník textů, s.14.

Modely lidské psychiky

Freud nejprve představuje topografický model a až v pozdějších letech přichází s modelem strukturálním. Novější model vzniká jakousi korekcí předchozího. Nově vznikají systémy Ono, Já a Nadjá, neboli Id, Ego a Superego. Je nutné zmínit, že Freud tímto nezanevřel na pojmy vědomí, předvědomí a nevědomí, jež představil v topografickém modelu.¹⁰ Ve svých přednáškách k *Úvodu do psychoanalýzy* uvádí, že by mělo dojít ke spokojenosti všech, když ze složek obou modelů nevznikly tři dvojice, něco takového jsme prý ani neměli právo očekávat. Naopak. Dokonce uvádí příklad. Představme si tři různé národnosti žijící v jednom státě, kde se nachází pahorkatiny, roviny i jezernaté nížiny. Jeden národ by se musel starat o dobytek, druhý by pěstoval obilniny a třetí národ by žil u jezer a věnoval by se rybolovu. Něco takového není ve skutečnosti možné, obvykle žijí všechny národy pohromadě ve všech částech země a věnují se takovému zaměstnání, jež umožňuje jejich domovina. Tímto příkladem chtěl autor poukázat na to, že všechna rozdělení nebývají jasná a předem odhadnutelná. To, že nevznikly tři dvojice pojmů z obou modelů lidské psychiky je tedy spíše přínosem než něčím, čehož bychom museli litovat.¹¹

¹⁰ FULKA, J., *Psychoanalýza a francouzské myšlení*, s. 58.

¹¹ FREUD, S., *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 404.

Topografický model

Topografický nebo také topický model rozděluje psychiku člověka do tří vrstev. Nejmenší částí je vědomí, které představuje uvědomované, bezprostřední nazírání skutečnosti.¹² Prostřednictvím vlastní zkušenosti však zjišťujeme, že vědomé obsahy jsou vědomé pouze dočasně. Takový stav není trvalý. To znamená, že se psychický obsah ve vědomí neudrží věčně, ve své podstatě je totiž efemérní. To co se momentálně nachází v našem vědomí, je tam teď, ale nemusí tam být za chvíli. Jakmile vědomý psychický stav pomine, stává se latentním. Za určitých okolností je možné onen vědomý stav znovu navodit, jelikož latentní obsahy jsou uvědomění za určitých podmínek schopny. Takový obsah se tedy nacházel ve vědomém stavu, na to ve stavu nevědomí a byl s to se opět dostat do stavu vědomého. S nevědomou složkou psychiky to už není tak jednoznačné. Lze ji nazírat dvěma různými způsoby. V deskriptivním pojetí nahlížíme pouze nevědomí jako takové, jež se dále nerozděluje. Pokud však nevědomí pojme ve smyslu dynamickém, můžeme ho dále rozdělit do dvou vrstev. V rámci nevědomí rozlišujeme vrstvu nevědomí a vrstvu předvědomí.

Nevědomí se úzce pojí s vytěsněním. Existuje určitá síla, jež brání psychickým obsahům dostat se do vědomí. Freud zdůrazňuje, že psychoanalýza našla způsob, jak se této síly zbavit a dané psychické obsahy přivést opět do vědomí. Tuto sílu označuje jako odpor, jež dané obsahy vytěsnil. Před přivedením zpátky do vědomí se tedy nacházeli ve vytěsněném stavu. Vrstvy nevědomí máme dvě - vytěsněné a latentní. Jedna z vrstev nevědomí je tedy latentní. Tu Freud označuje jako předvědomí - pv., pojem nevědomí, zkratkou nv., označuje pouze nevědomé v dynamickém slova smyslu, tedy to vytěsněné.¹³ Tyto zkratky pro jednotlivé vrstvy naší psychiky zavedl sám Sigmund Freud.

Pro názorné pochopení Freudova modelu je třeba zmínit analogii s ledovcem. Vrchní špička vyčnívající nad hladinou oceánu představuje vědomou část, jejímž obsahem je to, co si uvědomujeme. Jedná se o nejmenší část úplně na povrchu ledovce. Hned pod vědomím se nachází předvědomí. To bychom našli pod hladinou ledovce, ale ne příliš hluboko, tam se nachází ty zmíněné latentní obsahy, jež jsou potenciaálně schopné uvědomění. V hlubinách

¹² MIKŠÍK, O., Psychologické teorie osobnosti, s. 43.

¹³ FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 192-3.

má své místo nevědomá složka. Ta je nejzrůsáhlejší. Je ukryta ze všech složek nejhlouběji. Zároveň má na nás nejsilnější motivační vliv.¹⁴

Někteří autoři se domnívají, že vědomí lze vysvětlit pomocí přirovnání k pozornosti. Pokud upneme pozornost k objektu, jsme si ho zcela jistě vědomi, a naopak také platí, že pokud si něco neuvědomujeme, tak tomu pozornost nevěnujeme. Dle Freuda však vědomí k pozornosti přirovnat nelze. U předvědomí by se funkce pozornosti dala vysvětlit následujícím způsobem. Pozornost ve vztahu k předvědomí má funkci převedení právě neuvědomovaných psychických obsahů z předvědomí do oblasti uvědomované, kde jim věnujeme svoji pozornost, tedy do vědomí. Za předpokladu, že bychom na určitý objekt svoji pozornost zaměřili, tak se pro takový objekt otevírá relativně jednoduše cesta do vědomé části naší psychiky. To lze opět předvést na úplném opaku, jestliže pozornost budeme něčemu upírat kupříkladu z důvodu bolesti, posuneme dané do části nevědomé. Pozornost svým způsobem umožňuje zaměřit se na obsahy naší mysli a učinit je vědomými.¹⁵

Existují obsahy, které se nestávají vědomými, neboť jim v tom brání síla odporu. Takové obsahy jsou z naší psyché vytěsněny, neboť působily nelibost. Člověk vytěsňuje ze svého vědomí taková hnutí, jež jsou mu nepříjemné nebo mu působí bolest. Bolesti se dá zbavit za pomoci toxických látek a odvrácením pozornosti jiným směrem. Bolest pomine vytěsněním onoho nepříjemného obsahu.¹⁶ Vytěsnění však neznamená úplné odstranění představy z lidské psychiky, ale její přesun z vědomé vrstvy do nevědomé. To co vytěsníme a přesuneme do nevědomí však není veškerým obsahem nevědomé vrstvy.¹⁷ Jak už bylo výše zmíněno, určitá síla brání psychickým obsahům dostat se do vědomí. Freudova psychoanalýza disponuje způsoby pro odstranění této síly a přivedení psychických obsahů zpět od vědomé části psychiky. Tato síla je autorem označována jako odpor, jež dané obsahy vytěsnil.¹⁸ Freud zde zároveň zdůrazňuje, že psychoanalýza disponuje nástroji, jež jsou schopny sílu odporu překonat a umožnit tak vstup oněch zkušeností do vědomé části lidské psychiky. V této souvislosti autor poukazuje na nevyvratitelnost psychoanalytické teorie.¹⁹

¹⁴ MIKŠÍK, O., Psychologické teorie osobnosti, s. 43-44.

¹⁵ BOROSSA, J., Témata psychoanalýzy. I: Nevědomí, afekty a emoce, úzkost, fantazie, hysterie, s. 11-12.

¹⁶ FREUD, S., Spisy z let 1913-1917, s. 221.

¹⁷ Tamtéž, s. 233.

¹⁸ FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 192-193.

¹⁹ Tamtéž, s. 192-193.

Podle Freuda musíme s existencí nevědomí počítat a uvádí pro to důkazy. Jednak je ve vědomých obsazích velmi mnoho mezer a jednak nejen u nemocných, ale i u zdravých lidí se objevují psychické akty předpokládající další akty, jež nejsou vědomou složkou vysvětlitelné. Hovoříme zde například o snech či chybných jednáních.²⁰Ve *Výkladu snů* Freud hovoří o nutnosti zachování pořadí při přechodu nevědomého obsahu do vědomí. Toto pořadí je pevné a nesmí se proměňovat. Říká, že předvědomí funguje jako ochrana nejen před vstupem nevědomého do vědomí, ale také ovládá volní činnost. Mimo jiné autor apeluje na vyhnutí se rozdílu mezi pojmy nadvědomí a předvědomí, které se hojně užívá u modernějších autorů.²¹

Cesta psychického obsahu z nevědomí do vědomí není jednoduchá. Lze ji rozdělit na fáze, mezi kterými je cenzura určující pohyb daného obsahu. Pokud psychický obsah cenzura odmítne, nemůže přejít do předvědomí a zůstává tedy v nevědomé části psychiky, neboť byl vytěsněn. Jestliže se mu podaří cenzurou projít, dostane se do fáze, kdy má šanci na uvědomění, přestože ještě nutně vědomý není. Nachází se tedy v předvědomí. Do vědomí se může dostat, pokud k tomu nastanou vhodné předpoklady. Podle Freudových *Spisů z let 1913-1917* je dokonce možné, že cenzura funguje i na cestě z předvědomí do vědomí. Jestliže by tedy měla cenzura fungovat i na cestě z předvědomí do vědomí, pak víme alespoň to, že předvědomí má některé vlastnosti stejné jako vědomí.²² Tato cenzura mezi systémy předvědomí a vědomí je cenzuře na cestě mezi nevědomým a předvědomým systémem podobná. Cenzura zde funguje pouze v případě silných myšlenkových obsahů, ty méně intenzivní nepojímá. Freud tvrdí, že: „nejrůznějšími případy zdržování od uvědomění i pronikání k vědomí s různými omezeními se vyskytují v rámci psychoneurotických jevů; všechny ukazují k tělesné a dvoustranné souvislosti mezi cenzurou a vědomím.“²³ K tomuto zjištění se dostáváme zkoumáním hysterických myšlenkových pochodů, díky kterým se jsme schopni pochopit problémy vyskytující se v našem vědomí.²⁴

Pokud dojde k úspěšnému přechodu mezi jednotlivými částmi naší psychiky a nějaká představa(zde se Freud ve vysvětlování omezuje jen na představy, s pudy nebo pocity je tomu jinak)dostane z nevědomí do vědomí, předpokládáme, že došlo k opětovné fixaci, neboli k znovu zapsání dané představy ve vědomé vrstvě našeho psychického aparátu a tedy je

²⁰FREUD,S., Spisy z let 1913-1917, s. 233.

²¹FREUD,S., Výklad snů, s. 369.

²²FREUD, S., Spisy z let 1913-1917, s. 238-239.

²³FREUD,S., Výklad snů, s. 371.

²⁴Tamtéž, s. 371.

představa ponechána i na původním místě - ve vrstvě nevědomé. Dále je možné, že došlo přímo k přesunu daného obsahu z jedné psychické vrstvy do jiné. Podle Freudova výkladu předpokládáme, že představa putuje mezi vrstvami naší psychiky, aniž by ztrácela své původní umístění nebo své původní zapsání, pokud tedy není zastavena cenzurou. Představme si, že pacientovi bude sdělena nějaká jeho vytěsněná představa. Tím se tato nevědomá představa vyskytne i ve vědomí. Tato představa se nyní vyskytuje na dvou místech, vytěsněná v nevědomí, která reprezentuje prožitou vzpomínku a vědomá, jež byla získána prostřednictvím slyšeného sdělení. Je však důležité říci, že tímto se nevyruší vytěsnění oné představy. K tomu dojde až ve chvíli, kdy překonáme odpor vůči vzpomínce, nyní vytěsněné v nevědomí. Je velký rozdíl mezi tím něco prožít a něco slyšet. Ačkoli obsah sdělení může být týž, prožívaná zkušenost je obohacena o uvědomění si, že se nacházela v našem nevědomí, tedy že je vytěsněnou představou.²⁵ Později vysvětluje Freud vytěsnění tak, že představa ztrácí obsazení ve vědomé, případně v předvědomé vrstvě naší psychiky. Tato představa se dostane buď do nevědomí a nebo zůstane bez obsazení. Došlo tedy k odejmutí obsazení dané představě. Takový přechod mezi vědomou a nevědomou vrstvou naší psychiky probíhá formou změny obsazení a nikoli formou nového zapsání.²⁶

Jak už bylo zmíněno, tak u nevědomých pocitů je tomu jinak než u nevědomých představ. U pudu nelze hovořit o vědomém pudu, ten je vždy nevědomý a do vědomí se nikdy nedostane. Lze však hovořit o vědomé představě, jež pud reprezentuje. Dokonce i v nevědomí pud prezentuje představa, jinak bychom o něm nemohli nic vědět. Další formou projevu, díky níž víme o existenci pudů, je afekt. City, pocity a afekty jsou něčím, co pociťujeme, jsou tedy vědomými obsahy. Vyjádření typu nevědomá láska nebo nevědomá nenávist může být tedy zavádějící.²⁷

Freuda ke snaze o teoretické ospravedlnění nevědomí přivádí především analýza vytěsnění. Pudová hnutí jsou vystavena různému osudu, avšak pokud se pomocí nichž snažíme vysvětlit nevědomí, bude nejpřínosnější se zaměřit právě na vytěsnění. Vytěsnění odsouvá představy spjaté s pudovým hnutím pryč z vědomé vrstvy naší psychiky.²⁸ Mimo to podle Freudových slov „systém vědomí za normálních okolností ovládá afektivitu stejně tak

²⁵ FREUD, S., Spisy z let 1913-1917, s. 240-241.

²⁶ Tamtéž, s. 244.

²⁷ Tamtéž, s. 241-242.

²⁸ FULKA, J., Psychoanalýza a francouzské myšlení, s.39.

jako přístup k motilitě, a vyzvedává význam vytěsnění tím, že odhaluje jeho důsledky nejen pro udržení mimo vědomí, nýbrž také pro rozvoj afektů a motivaci svalové činnosti. Můžeme také říci v obráceném pořadí: dokud systém vědomí ovládá afektivitu a motilitu, nazýváme psychický stav daného jedince normálním.²⁹ V tomto kontextu Freud poukazuje na oscilaci mezi biologismem a teorií psychické reprezentace, což celou věc více znejasňuje. To se projevuje tak, že pud, který Freud vysvětluje jako určitou sílu, je možno vysvětlit pouze fyziologicky, nikoli jako psychologický fenomén. Tato síla sice působí na naši psychiku, avšak její původ je čistě fyziologický.³⁰

Je rozdíl mezi tím, zda působící síla je vnějšího či vnitřního původu. Pokud se jedná o nějakou sílu, která dráždí náš organismus zvenčí, můžeme zareagovat kupříkladu útekem a tím se působení dané síly zbavíme. U vnitřního pnutí pokus o útek selhává. Pokud se chceme zbavit vnitřní síly, jež dráždí náš organismus, musí dojít k uspokojení potřeby. Zde se objevuje spojitost uspokojení dráždivé síly vnitřního původu s naší psychikou.³¹ Každý pud disponuje čtyřmi složkami. První z nich je nutkání, které definuje míru potřeb, druhou složkou je cíl pudu, jímž je vždy uspokojení pudu. Objekt je další ze složek, prostřednictvím něho je pud schopen dospět k cíli, tedy k uspokojení, ať už se jedná o vnější nebo vnitřní objekt. Poslední složkou je zdroj, jež jsme s to poznat právě prostřednictvím cíle, jinak to možné není. O zdroji samotném nemůžeme s jistotou hovořit.³² Nejvýznamnějším osudem pudu je pro naše účely, jak už bylo řečeno, vytěsnění. Předmětem psychoanalýzy jsou ale i další varianty, které mohou pud potkat. „Právě ony jsou ve vlastním smyslu předmětem psychoanalytického zkoumání. Patří mezi ně obrácení v opak, které může nabýt podoby konverze od aktivity k pasivitě, tedy podoby převrácení cíle (například v případě sadismu - masochismu), anebo převrácení obsahové (přeměna lásky v nenávisť): pud je tedy ambivalentní a uvedené příklady jsou důsledkem dialektiky jednoho a téhož pudu, nikoli dvou pudů protikladných. Dalšími osudy jsou obrácení proti vlastní osobě, jež je charakterizováno změnou objektu, nikoli však cíle; sublimace, způsobující, že pudy jsou „schopné podávat výkony, jež leží daleko od jejich původního cílového jednání“, a konečně právě vytěsnění.“³³ Cíl se nemění, tím je vždy uspokojení. Vliv na odlišný vývoj pudových hnutí mají tři druhy

²⁹ FREUD, S., Spisy z let 1913-1917, s. 243.

³⁰ FULKA, J., Psychoanalýza a francouzské myšlení, s.39.

³¹ Tamtéž, s.39-40.

³² Tamtéž, s. 40.

³³ Tamtéž, s. 40-41.

protikladů. Jedná se o protiklad reálný - Já vs. Svět, protiklad biologický - Aktivita vs. Pasivita a protiklad ekonomický, jež reprezentuje Slast vs. Nelibost.³⁴

Nejdůležitější z možných variant pudových hnutí obzvlášť pro vysvětlení nevědomí je tedy vytěsnění. Pokud je psychický obsah vytěsněn, opouští vědomou vrstvu naší psychiky a dostává se do nevědomé vrstvy, neboť byl vůči němu vyvinut odpor. Odpor působí ve chvíli, kdy se při dosažení cíle objeví větší míra nelibosti než slasti.³⁵ To, co je vytěsňováno, je pudová reprezentace. Vytěsnění má dvě fáze. První fází je „pravytěsnění“, jež psychickému obsahu zamezí ve výskytu ve vědomé vrstvě psychiky. Druhou fází jsou pak takzvané „potomci“ pravytěsněného, ty jsou s pravytěsněnými obsahy spjaty pomocí volné asociace. Takový psychický obsah není momentálně s to dostat se do vědomé vrstvy, ale rozhodně nezmizel. Nachází se nyní v nevědomí a není mu upřen další rozvoj ani vytváření asociativního spojení. O principu volných asociací Freud hovoří již ve svých dílech o hysterii.³⁶

Technika volné asociace - základní technická metoda v psychoanalytické praxi nahradila techniku hypnózy. V rámci techniky volných asociací lékař nabádal i nehypnotizované pacienty, aby se vzdali svých kritických postojů a sdělili naprosto vše, co je v souvislosti s daným napadne, neboť to má jistě nějakou vnitřní souvislost. Takový materiál totiž poslouží k odhalení dalších souvislostí. Tím Freud našel cestu k tomu, čemu se člověk bránil nebo k tomu, co zapomněl. Pacient učiní ze sebe objekt, na který zaměří svoji pozornost, zaváže se k upřímnosti a slíbí, že se podělí o veškeré poznatky, třebaže by se zdály na první pohled nedůležité, nesmyslné, nesouvisející s hledaným nebo byly pro daného pacienta nepříjemnými. Právě taková sdělení bývají těmi nejdůležitější a nejcennějšími. Tato technika se stala v praxi velmi užitečnou a byla tedy oddělena od katarze a získala svůj název - psychoanalýza.³⁷

Existence nevědomé složky lidské psychiky je odmítána nejen mnohými filozofy, ale také psychology. Podle nich buď něco je nebo něco není a tudíž to neexistuje. Obhajují svůj postoj tím, že učinění nevědomého vědomým nelze prokázat.³⁸ Podle Freuda je však existence

³⁴ FULKA, J., Psychoanalýza a francouzské myšlení, s. 40-41.

³⁵ Tamtéž, s. 41.

³⁶ Tamtéž, s. 42-43.

³⁷ FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 169-170.

³⁸ PONĚŠICKÝ, J., Úvod do moderní psychoanalýzy, s. 15.

nevědomí nutná. Přestože k nevědomému se dostáváme komplikovanější cestou, předpokládáme jeho existenci především na základě výsledků psychoanalytické praxe. Bylo by velmi troufalé, myslet si, že vše víme a rozumíme všemu co se děje v oblasti naší psychiky, v této souvislosti Freud poukazuje na nutnou skromnost. Nevědomí rozhodně nelze chápat jako nevědomé vědomí. Bez předpokladu existence nevědomí bychom nedokázali vysvětlit fungování snů ani chybných úkonů.³⁹

³⁹ FULKA, J., Psychoanalýza a francouzské myšlení, s. 46.

Sny

Freudova práce věnovaná problematice snů „*Výklad snů*“ není jen vědeckou studií či důležitým dílem pro vznik hlubinných psychologií, nýbrž také velmi osobním vyznáním. Ke knize měl blízký osobní vztah hlavně z důvodu, že jí věnoval nemalé úsilí a o sny se zajímal již od raného dětství. Už tehdy věřil, že se nejedná o něco náhodného, nýbrž o souvislosti pramenící z našeho psychického života. Jeho velký zájem o sny neodbyl pouze četbou literatury. Poctivě si zapisoval nejen své vlastní sny, ale i sny počínaje jeho přáteli, známými až po jeho pacienty. Pomocí techniky volných asociací proniká stále hlouběji k nevědomé vrstvě lidské psychiky. Sny se stávají cestou k poznání tajů nevědomého, pomocí nichž objevuje takové psychické obsahy, jež byly ztraceny nebo skryty našemu vědomí. Sen tedy funguje jako takový spojník mezi jednotlivými vrstvami psychického aparátu. Ve snech se projevují naše touhy, vášně, splnitelná i nesplnitelná přání, pudové, ale i mravní síly regulující pudy do společensky přijatelné podoby. Freud zápasil se svou vnitřní melancholií a *Výklad snů* mu sloužil jako jeho vlastní psychoterapie.

Pro zkoumání vlastních patologií a provedení psychoterapie na sobě samém musel nejdříve porozumět fungování snu. Díky snům dokázal proniknout hlouběji do vlastních psychických dějů a poznat tak i skryté stránky své osobnosti. Zajímalo ho, co se děje uvnitř naší psychiky obzvláště v době výskytu neurotických obtíží. Stejně jako u techniky volných asociací přisuzoval důležitost naslouchání.⁴⁰ Zajímalo ho i to, co se pacientovi mohlo jevit jako nesmysl, nedůležité, nesouvisející a také to, co vyvolávalo nepříjemné pocity. Obvykle se jednalo o přínosná sdělení.⁴¹ Avšak je nutno podotknout, že technika volných asociací nebyla něčím zcela novým, jeden německý autor, esejista - Ludwig Börne⁴² ji už před Freudem použil v knize - v návodu na psaní románu, kde si člověk vždy zapisoval veškeré nápady po dobu týdne a z toho pak napsal román. Důležité bylo, aby se člověk nenechal omezovat rozumem či kritickým a logickým uvažováním. To všechno Freud zachoval a tuto techniku pouze přizpůsobil vlastním účelům a použil ji v psychoterapii, kde se za objev rozhodně považovat dala. Volné asociace u výkladu snů probíhají tedy tak, že sdělujeme naprosto všechno nehledě na to, jak jednotlivá sdělení sami posuzujeme. Dohromady se tak

⁴⁰ ČERNOUŠEK, M., Sen a snění, s. 150-151.

⁴¹ FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 170.

⁴² ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s.41

skládají obrazy snu ze vzpomínek, fantazií odkazujících na splněná přání, ale i projevů strachu, úzkosti, obav. Pro pochopení snu je nutné právě za pomoci volných asociací obrazy co nejvíce rozvést a zkraslení snu prokreslit, pochopit symboliku. Nemůžeme najít hotové sny v nějakých snářích, neboť jsou jedinečné, subjektivní, individuální a neopakovatelné. I kdyby byly sny dvou lidí téměř shodné, jejich význam pro každého z nich shodný nebude.⁴³

Obsah snu se dělí na manifestní a na latentní. Představme si opět ledovec. Manifestní obsah snu je část nacházející se nad hladinou, jedná se o zjevný obsah snu a jak víme - nad hladinou se vždy nachází menší část ledovce, než pod hladinou. Latentní obsah je tedy skrytým obsahem, jež se nachází pod hladinou a je tedy i rozsáhlejší. Za manifestní obsah snu můžeme považovat to, co se nám zdálo a latentní obsah je vše, co se se snem asociativně pojí. Takových asociací může být nekonečně mnoho. Sen totiž nemá podle Freuda pouze jeden význam, nýbrž má významů mnoho a my se nemusíme spokojit s jedním a můžeme neustále hledat další významy. Mezi manifestním a latentním obsahem snu se vyskytuje cenzura. Některá pudová hnutí nejsou v souladu s našimi mravními hodnotami. Jedná se především o přání sexuální nebo agresivní.⁴⁴ Avšak podle Freudových slov - „zhodnotíme-li způsob funkce duševního aparátu a pochopíme-li vztah mezi vědomím a nevědomím, bude většinou odstraněno to, co je v našem snovém i fantazijním životě eticky pohoršivé.“⁴⁵ Podle Freuda sen nesouží k predikci budoucnosti, jak se domnívali někteří z jeho předchůdců. Naopak, sen se zcela jistě vztahuje k minulosti, kterou poznáváme právě za pomoci snu. Pro snícího je se jedná o splnění nějakého přání v budoucnosti, ale ve snu se stává tato budoucnost přítomností. Toto pro snícího přítomné přání však vzniká v minulosti.⁴⁶ Snová práce příborského rodáka přispěla nejen k pochopení podmínek vzniku snu, ale také poukázal na schopnosti člověka ve chvíli, kdy spí a není tedy plně při vědomí. Především však objevil cestu do nevědomé vrstvy psychického aparátu a ukázal, jakým způsobem se mu dá za součinnosti snů porozumět.⁴⁷

⁴³ ČERNOUŠEK, M., Sen a snění, s. 151-152.

⁴⁴ Tamtéž, s. 153-154.

⁴⁵ FREUD, S., Výklad snů, s. 372-373.

⁴⁶ Tamtéž, s. 373.

⁴⁷ ČERNOUŠEK, M., Sen a snění, s. 154-155.

Chybné úkony

Dalšími projevy nevědomých vnitřních konfliktů odehrávajících se na denním pořádku v nitru lidské psychiky jsou chybná jednání. Takové projevy se vyskytují u každého člověka, přestože netrpí žádnou psychickou poruchou. Chybná jednání nejsou žádnou chorobou. Typickým příkladem chybného úkonu je *přeřeknutí*. Freud ve svých přednáškách k Úvodu do psychoanalýzy uvádí nejčastější a nejnápadnější příklad přeřeknutí, jímž je pravý opak. Freud uvádí situaci, kdy přednášející na úvodu svého projevu řekne, že by rád zasedání ukončil, místo zahájil. Z toho lze usoudit, že by chtěl mít zasedání už nejraději za sebou. V tomto člověku se perou dvě opačné tendence; začít a skončit. Přeřeknutí se tedy projevuje tak, že člověk řekne nebo napíše něco jiného, než chce říci. K přeřeknutí dochází především ve chvíli, kdy člověka dostihne únava, vzrušení nebo ho zaujmou jiné podněty. Metodou k vyvolání přeřeknutí je sugesce. Freud uvádí příklady, kdy v divadelní hře herec pozměnil při zkoušce text, protože mu zaměněná slova přišla vtipná. Při představení, i přes varování, použil změněná slova, aniž by to bylo jeho záměrem. Dalším chybným úkonem je *mylné čtení*, kdy se stane, že člověk čte něco jiného, než v textu skutečně stojí. Rovněž vyskytujícím se chybným úkonem je *přeslechnutí*. Přeslechnutí⁴⁸ se projevuje tak, že zaslechneme něco jiného, než nám komunikant sdělil.⁴⁹ Slyšíme to, co slyšet zrovna v danou chvíli chceme nebo naopak nechceme.⁵⁰ Mezi chybné úkony řadíme dále i *zapomenutí*. Nejedná se o trvalou ztrátu obsahu, pouze dočasně zapomeneme a nemůžeme si vzpomenout v danou chvíli, máme to takříkajíc „na jazyku“.⁵¹ *Přehmátnutí* je důsledkem protichůdného působení dvou sil. Třeba ve chvíli kdy ženichovi upadne svatební prsten zrovna když má zpečetit manželství. Naznačuje to, že v jeho psychickém dění vyskytují dvě tendence působící protichůdně. Chce se oženit, ale zároveň nechce.⁵² Takové zapomenutí se pojí také buď se založením, nebo ztracením. Chybným úkonům obecně se nepřikládá příliš váhy, neboť v životě nemívají vážnějších dopadů. Předmětem zkoumání psychoanalytika jsou však právě ony - na první pohled - malichernosti, nenápadnosti. Mimo to je třeba se zaměřit na souvislosti, z prvního

⁴⁸Pokud má člověk poruchu sluchového aparátu, nejedná se o chybný úkon.

⁴⁹FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, s. 20-28.

⁵⁰ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s. 48.

⁵¹FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, s. 20.

⁵²ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s. 47.

pohledu se jedná o snadno přehlednutelné záležitosti, které však mohou přispět k řešení vážnějších problémů.⁵³

Zkoumání chybných úkonů jako psychických jevů bylo velkým přínosem psychoanalýzy. Do té doby se chybným úkonům nevěnovala žádná zvláštní pozornost. Psychoanalýza na tyto psychologické jevy nahlíží jako na neurotické příznaky.⁵⁴ Kromě chybných výkonů Freud hovoří o jevech podobného rázu a to o náhodných nebo příznakových počinech. Ty se projevují tak, že si hrajeme s věcmi okolo nás, s oděvem, s vlastním tělem nebo si broukáme nějakou melodii. Tyto náhodné počiny považuje za přebytečné jevy, které mají podobu různých pohybů a gest. Příznakové nebo náhodné počiny se od chybných úkonů liší tím, že u nich nedochází ke střetu s nějakou další intencí, kdežto chybný úkon takovým projevem je. Dochází ke střetu rušené tendence s tendencí rušivou.⁵⁵

„Chybné úkony dokumentují cestu k poznání dynamiky topografického nevědomí. Nevznikají dílem náhody ani nemotivovaným souběhem okolností. Naopak, jsou výsledkem tlaku a srážky konfliktních sil mezi vědomým plánem činnosti a nevědomou motivací. Zrcadlí napětí nitro-duševních sil. Rozpor mezi tím, co chci a zároveň nechci. V chybných úkonech vždy spolu soupeří dvě síly, potlačovaná a potlačující, vytěsněná a vytěsňující. Chybné úkony mohou být pokládány za nejpopulárnější důkaz psychoanalytické pravdy, která v podstatě chce lidem říci, že nejsou úplně páni a vládci sebe samých.“⁵⁶

Ony protichůdné tendence mají buď společný obsah, kdy rušivá tendence vyjadřuje vůči té rušené odpor, opravu nebo doplnění, a nebo zde dochází k narušení myšlenkami, kterými se člověk zabýval krátce před současnými, a tudíž nynější myšlenkový pochod narušily. I zde dochází k možnosti, kde jsou protichůdné tendence v asociativním vztahu, který vznikl uměle, obvykle násilnou cestou.⁵⁷ Chybné úkony jsou podle Freudových slov „naddeterminovány“⁵⁸ a rozhodně se nejedná o nějaký náhodný spontánní projev. Prostřednictvím chybných úkonů dochází k uvolnění napětí a tedy k psychickému uvolnění organismu. Metoda výkladu chybných úkonů se stala dalším z prostředků psychoanalýzy k

⁵³ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, s. 21-22.

⁵⁴ FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 171.

⁵⁵ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, s. 48-49.

⁵⁶ ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s. 48.

⁵⁷ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, s. 48-49.

⁵⁸ Naddeterminace podle něj znamená střetnutí dvou protichůdných sil při uvědomění si jen jedné z nich

pronikání do tajů nevědomí.⁵⁹ Podobně jako chybné úkony a sny vede k uvolnění také vtip. Jeho zdroj je stejně jako u chybných úkonů a snů v nevědomí, odkud se snaží proniknout na povrch. Vtip nachází svoji cestu z vytěsněného a potlačeného, zvládne obejít cenzuru a uvolnit atmosféru či zmírnit společenské konvence. Smích je projevem nejen nahromaděné, ale i utlumené energie a je prostředkem k uvolnění napětí u vtipu.⁶⁰

⁵⁹ ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s. 48.

⁶⁰ Tamtéž, s. 49.

Strukturální model

Ve dvacátých letech 20. století přichází Freud s novými myšlenkami, které významně doplnily předchozí model lidské psychiky. Rozšiřuje pojem narcismu a důležitost nyní připisuje nejen sexuálním pohnutkám, ale také těm agresivním.⁶¹

Freud později rozpracovává a doplňuje topografické rozdělení pomocí strukturálního modelu. Činí tak především z důvodů praktičnosti nového dělení a nedostatečnosti předchozího. U nového modelu se zaměřujeme na pojmy Id, Ego a Superego, nebo chceme-li: Ono, Já a Nadjá.⁶² Rozdělení duše na tři části není něčím převratným, to se objevuje již u Platóna a Aristotela. Freud se však významně odlišil od předchozích výkladů. Id nebo-li Ono, německy pak Es - tedy žádostivá složka osobnosti je podle něho hlavním motorem řízení naší osobnosti. Složka Ono zahrnuje pudová hnutí se kterými se rodíme a řídí se principem slasti. Pudy jsou projevem tělesného napětí a jsou hnací silou našeho života. Freud hovoří od především o pudu života – Éros a o pudu smrti – Thanatos. Jediným cílem Ono je dosáhnutí slasti, uspokojení pudových potřeb. Nachází se v nevědomí a je našemu vědomému Já nepřístupná, vůbec si ji neuvědomujeme. Můžeme ji definovat jako chaotickou, iracionální s absencí morálních i jiných hodnot a nezávislou na časovém uspořádání. Další z mohutností naší osobnosti je Já nebo-li Ego, případně německy Ich. Racionální Já je umístěno ve vrstvách vědomí a předvědomí. Úkolem Já je zajištění souladu mezi dvěma zbývajícimi oblastmi osobnosti – tedy mezi Ono a Nadjá. Pomocí Já dochází k uspokojení potřeb, ale to se děje již za přítomnosti principu reality a nároků Nadjá, které na naše Já působí. Oblast Nadjá-Superega nebo v německém originále Über-ich vzniká až později. V raných letech jeho místo zastává autorita rodiče. Průběhem socializace dojde ke zvnitřnění sociální hodnot na základě zvnitřnění hodnot autority. Nadjá představuje naše ideální Já, říká nám, co je správné a co není, celkově omezuje působení Ono v oblasti Já svým vlastním působením hodnot nejen morálních a etických. Nadjá má své místo jak ve vědomí, tak v nevědomí. V nevědomí jsou především obsahy, jež byly vytěsněny z našeho vědomí nebo zvnitřněné zákazy z raného období života. Spolupráce všech tří složek není jednoduchá, neboť každá z nich je odlišná a řídí se něčím jiným. Střety, ke kterým mezi nimi dochází mají za následek výslednou, dynamickou podobu osobnosti. Oblast Já je vystavena tlakům ze všech stran, neboť Ono, a

⁶¹ STORR, A., Freud, s. 51.

⁶² FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 194.

Nadjá mají naprosto opačné požadavky a dále na Já působí také vnější realita. Já se tedy snaží nalézt nějaké schůdné řešení, dojít ke kompromisu a přitom si zachovat zdravou duši. Jsou-li tlaky působící na Já příliš silné, může se projevit úzkost pramenící ze složky Ono, tedy úzkost neurotická, z oblasti Nadjá se může dostavit úzkost mravní a z vnějšího světa přichází úzkost reálná.⁶³

Analýzu v rámci osobnosti strukturálního modelu Freud začíná pozorováním našeho Já. Ve svých *Přednáškách k úvodu do psychoanalýsy* vysvětluje, jak došel ke vzniku mohutností, jež jsou reprezentovány právě ve strukturálním modelu naší osobnosti. Chce z vlastního Já učinit předmět svého zkoumání, kdy část Já bude pozorovat zbytek Já. Srovnává toto počínání s osobami trpící pocitem, že jsou pozorovány a to stále, i v intimních chvílích. Toto pozorování nemá daleko k pronásledování. Tento pozorující úřad uvnitř psychiky je jakýmsi předstupněm pro souzení našeho chování a dokonce i pro jeho případné potrestání. První mohutností, kterou lze na první pohled od našeho Já odlišit je svědomí. Toto svědomí se projevuje tím způsobem, že nám brání v učinění něčeho vedoucího ke slasti. A to platí i naopak. Pokud nás svědomí od něčeho zrazuje, a my to i přes toto varování učiníme, svědomí nás potrestá tak, že toho litujeme. Trpím výčitkami. Freud se rozhodl tuto mohutnost od samotného Já oddělit a začal ji nazývat Nadjá. Mezi její hlavní funkce patří svědomí a pozorování Já. Autor uvádí úzkou souvislost Nadjá s patologickou chorobou melancholie. Melancholické záchvaty jsou projevem působení Nad já – svědomí – na naše Já. V průběhu melancholie je Nadjá velmi přísné a nelítostné. Já se nachází pod hrozbou nejtěžších trestů, je ponižováno a týráno. Trpí výčitkami, jež jsou závislé nejen na nedávné době, ale i na daleké minulosti. Toto vyčítání a hrozby jsou založeny na přísných mravních hodnotách a etických principech. Mezi Já a Nadjá působí silné napětí. Nadjá způsobuje Já pocit viny ve smyslu mravním či morálním. Jakmile záchvat melancholie utichne, Já žije v klidu a není týráno Nadjá až do příštího záchvatu. U některých lidí se však toto Já ve chvíli, kdy se Nadjá odmlčí, chová tak, jakoby Nadjá ani nebylo a dovoluje si naopak úplně všechno bez jakýchkoli zábran.⁶⁴

Svědomí není vrozené, ale sexualita, již Freud klade do přímého protikladu k svědomí vrozená je. Malé dítě si dopřává slasti bez zábran, neboť nemá svědomí, které by ho

⁶³ MIKŠÍK, O., *Psychologické teorie osobnosti*, s.44-45.

⁶⁴ FREUD, S., *Přednášky k úvodu do psychoanalýsy*, s.394-396.

odrazovalo, korigovalo a působilo mu poté výčitky. Morální a mravní principy Nadjá plní v raném věku člověka rodiče. Z jejich strany se k dítěti dostavuje nejen láska, ale i hrozby trestem, což v dítěti vyvolává reálnou úzkost, jež je předstupněm úzkosti mravní, která se později dostavuje z Nadjá. Tyto zábrany a hrozby trestem ze strany rodičů jsou postupem času dítětem zvnitřněny a místo rodičů začne úřadovat svědomí Nadjá. Podle Freuda je zvláštní, že příliš nezáleží na přísnosti výchovy u vytváření Nadjá. Ačkoliv se k dítěti přistupovalo laskavě a mírně, jeho svědomí se může zformovat jako velice přísné.⁶⁵

Kromě funkcí svědomí a sebekontroly či sebezpozorování se Nadjá vyznačuje tím, že představuje naše ideální Já. Tento ideál si neseme z dětství, kdy pro nás byli idealizovanými vzory rodiče a na základě identifikace, která u dítěte nastává formou připodobnění vlastního Já k jinému Já, jsme tento ideál přejali a vytvořili si podle něj požadavky na svoje vlastní Já.⁶⁶ Vědomou částí Nadjá jsou zákazy a pochvaly, které byly dítětem vědomě zvnitřněny. Některé z našich návyků jsme přejali na nevědomé bázi. Ty tvoří nevědomou část Nadjá. Motivací Nadjá je dosažení dokonalosti. Odpírá našemu Já slasti z morálních důvodů a to je pravým opakem mohutnosti Ono vyznačující se především touhou po dosahování této slasti. U některých lidí je Nadjá vyvinuto ve slabší podobě a tudíž konají více nemravního, neboť se zřídka ozývají hlasy svědomí. V opačném případě, pokud je Nadjá vyvinuto jako silné a přísné, objevuje se u daného člověka sklon k perfekcionismu a někdy i k onemocněním.⁶⁷ Velmi důležité pro formování Nadjá je poměrně dlouhá závislost na vychovateli a s tou je také spjat oidipovský komplex.

Oblast Já ve strukturálním modelu definuje Freud jako vědomou a předvědomou část psychiky. Zařazuje do ní myšlení, vnímání, logické uvažování, pozornost a paměť. Další obsahy a dynamické síly naší psychiky jsou podle něho nevědomé. Ty zařazuje do složky Ono.⁶⁸ Jelikož je Ono částí nevědomou, víme o ní úplně nejméně. To, co víme bylo zjištěno především z příznaků neurotiků a zkoumáním snů. Freud tuto oblast popisuje především ve vztahu k Já. Mluví o chaosu, jež si máme podle autora představit jako kotel, kde se všechno zběsile vaří a mísí. Tato neorganizovaná chaotická složka naší osobnosti čerpá svoji energii z pudových hnutí. Tato hnutí se orientují na jeden jediný cíl, na dosažení slasti. Časové

⁶⁵ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýsy, s.396-397.

⁶⁶ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýsy, s.397-398.

⁶⁷ DRAPELA, V., Přehled teorií osobnosti, s.22-23.

⁶⁸ ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s.99.

uspořádání zde neexistuje.⁶⁹ Autor říká, že: „v oblasti Ono není nic, co by odpovídalo představě času, časový sled se tu vůbec neuznává, a co je nanejvýš pozoruhodné a nebylo dosud ve filosofickém myšlení patřičně zhodnoceno, duševní pochod se tu s průběhem času nijak nemění. Toužebná hnutí, která nikdy nepřekročila hranice této oblasti, ale i dojmy, které se pohroužily v Ono následkem vytěsnění, jsou virtuálně nesmrtelné a projevují se i po desetiletích stejně, jako kdyby se právě vyskytly poprvé. Mohou být uznány za něco minulého, znehodnoceny, zbaveny energie, kterou byly obsazeny, teprve když byly analytickou prací učiněny vědomými, a na tom se v neposlední míře zakládá i terapeutický účinek analytické léčby.“⁷⁰

Vztahy mezi Já a Ono jsou přetřhány u obsahů, které podlely vytěsnění. Já čerpá životní energii z oblasti Ono. Řídí se principem bezprostřední reality, je racionální povahy a disponuje obrannými mechanismy. Jedná se o oblast, ve které platí logické, kauzální, časové a prostorové uspořádání. Pudová hnutí jsou pnutím působícím na naše Já z opačné strany než výše zmíněné Nadjá. Proti Já vystupují různá pudová hnutí, se kterými se musíme vyrovnat. Tato hnutí pak na základě našeho chování čelí nejrůznějším dopadům. Pudy popíráme, potlačujeme, vytěsňujeme. Pudová energie se dá využít také tvořivě. To se projevuje především u umělců. V nevědomých procesech čerpají inspiraci ke vzniku svých děl.⁷¹ Ono se řídí tzv. primárním procesem, neboť je orientováno na dosažení slasti. Takový proces je založen na snění a na fantazii. Pokud malé dítě hladové, představuje si, jak je krmeno na základě vzpomínky a tím dosahuje slasti. U dospělých je toto možné prostřednictvím snění. Ve snu se plní přání na nevědomé úrovni.⁷² Orientace na princip slasti u Freuda znamená spíše vyhýbání se bolesti, strasti než prahnutí po slasti. Intenzivní emoce chápal jako překážky, kterým je nutné se vyhnout, nejedná se o pátrání po slastech.⁷³ Sekundární proces náleží oblasti Já, která se soustřeďuje na dosažení uspokojení určité potřeby v souvislosti s realitou. Nadjá, jak už bylo zmíněno, je založeno na principu dokonalosti, podle kterého utváří vlastní sebehodnocení.⁷⁴ Já zastupuje vědomou část lidské psychiky, Freud ji o ní mluví jako o pozoruhodné instanci. Je úzká spojitost mezi oblastí Já a vnímáním. Freudem je také vyzdvihována tělesnost Já. Vnímáním vlastního těla cítíme naše Já, které funguje jako

⁶⁹ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, s.404-405.

⁷⁰ FREUD, S., Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, s. 405.

⁷¹ ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s. 99.

⁷² DRAPELA, V., Přehled teorií osobnosti, s.22-23.

⁷³ STORR, A., Freud, s.55.

⁷⁴ DRAPELA, V., Přehled teorií osobnosti, s.22-23.

výsledek interakce mezi Ono a vnější realitou. Za součinnosti smyslového vnímání a tělesnosti je Já s to ovládat volní činnost. Z toho vyplývá i důležitá schopnost Já, kterou je sebezáchova.⁷⁵

Psychoanalýza se v době svého zrodu zabývala nutkavou neurózou a hysterií. Příčinou onemocnění těchto pacientů bylo zamítnutí pudů sexuálního rázu psychickou oblastí Já. Tyto sexuální obsahy byly dotčným vytěsněny do nevědomé vrstvy lidské psychiky. Jejich projevy v nevědomí vedly k onemocnění přenosovou neurózou. Z těchto skutečností Freud usoudil, že je možné klást do kontrapozice sexuální pudy a pudy sebezáchovy, které vycházejí z Ega – z oblasti Já.⁷⁶

Já kromě svých kladů disponuje i zápory. Část Já se dotýká mohutnosti Ono, od které získává energii. Tato část je sice slabá, ale dokáže se energií různými způsoby přizívat. Freud zmiňuje například identifikování se s objekty, z nichž některé jsou obsazené a některé byly, ale již nejsou. Tím, že se Já s objekty identifikuje, snaží se zbavit Ono, které má díky svým pudům za úkol obsazování za normálních okolností. Já má pouze přihlížet. Místo toho se tlačí tam, kde je Ono a chce získat na svoji stranu libido. Vztah, ve kterém se nachází Já a Ono, Freud vysvětluje na představě jezdce na koni. Jezdec, jenž představuje oblast Já, koně vede, určuje jeho směřování k cíli a koně řídí. Kůň zastupující složku Ono zajišťuje energii, bez které by nemohlo dojít k pohybu. Avšak kůň často strhává jezdce a vede ho tam, kam chce on sám a nenechá se řídit. Já bylo vyčleněno z oblasti Ono prostřednictvím odporů vedoucích k vytěsnění. V oblasti Ono však není možná existence vytěsněných obsahů, takové obsahy tam spadají v jedno s těmi ostatními obsahy.⁷⁷

⁷⁵ STORR, A., Freud, s. 56.

⁷⁶ FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 185.

⁷⁷ FREUD, S., Přednášky k úvodu psychoanalýzy, s. 406-407

Oidipovský komplex

Jak bylo již výše zmíněno, Nadjá je výsledkem oidipovského komplexu. Pro naše účely, kdy je záměrem objasnit utváření oblasti Nadjá, není třeba vysvětlovat zbylá Freudova vývojová stádia. Pozornost budeme věnovat pouze oidipovskému komplexu. Oidipovský komplex se objevuje ve třetím stádiu Freudova vývojového schématu. Toto období nazývá jako falické. V tomto období je chlapci kolem třech až čtyřech let. Středem chlapcova zájmu se stává jeho penis. Jeho matka se stává prvním sexuálním objektem, do kterého se chlapeček zamiluje a usiluje o něj. V cestě k matce mu stojí otec, jehož chce odstranit a zaujmout jeho místo. To je samozřejmě nemožné, jak brzy zjistí. Ze strachu z odhalení těchto sexuálních úmyslů otcem, od zamilovanosti do své matky upouští. Děsí ho zejména to, že by mohl přijít o svůj penis. Identifikací se svým otcem zahání vidinu kastrace. U dívek je vývoj ve falickém stádiu rozdílný. Ke své matce chová děvčátko zlobu, neboť jí nedala penis a proto ve věku přibližně tří let přesouvá své sympatie z matky na otce. Děvčátko chce svést svého otce a tak se dostat k ovládnutí penisu. Později si ve svém nevědomí utvoří představu o tom, že mají dítě se svým otcem, a s tím se dokáže děvčátko spokojit stejně, jako by mělo svůj vlastní penis. Ze strachu ze ztráty lásky z matčiny strany dochází i u dívek k ukončení oidipovského komplexu. Vzhledem k tomu, že ztráta matčiny lásky u dívek nepůsobí takový strach jako ztráta penisu u chlapců, nepodléhají tyto psychické obsahy vytěsnění v takové míře jako psychické obsahy spojené s kastrací u chlapců a tudíž otec mnohdy zůstává pro dívky přitažlivým.⁷⁸

⁷⁸ FONAGY, P., TARGET, M., Psychoanalytické teorie: perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie, s. 54.

Teorie Libida

Součástí výkladu lidské psychiky je vysvětlení teorie libida. Pro pochopení lidského chování je tato teorie nezbytná. Freudova sexuální teorie se stala největším terčem kritiky, nedůvěry, nepochopení a odsuzování v rámci celé psychoanalýzy. Proti sexualitě se zvedá velká vlna předsudků, je potlačována či zesměšňována, přestože se jedná o nevyhnutelnou biologickou danost. Ve Freudově době, kdy velká část společnosti byla ovlivněna křesťanskou vírou, bylo poměrně troufalé přisuzovat sexualitě nějaký širší význam. Kritice tehdejší společnosti se nevyhnul.⁷⁹ Sexuální pud, jenž je složen z dalších jednotlivých pudů, je u člověka vyvinut pravděpodobně v silnější míře, než je tomu u zvířat. Všechny dílčí části sexuálního pudu mají za svůj cíl uspokojení. Předmětem kritiky se stalo také prohlášení, že sexuální pud neslouží primárně k rozmnožování, ale především k dosažení slasti.⁸⁰ Libido Freud považuje za zdroj životní síly vycházející z člověka samotného. Životní sílu vedle libida čerpáme dále z narcismu a agresivní motivace.⁸¹

⁷⁹ ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s. 58-59.

⁸⁰ LOUŽEK, M., 150 let od narození Sigmunda Freuda, s. 98-99.

⁸¹ ČERNOUŠEK, M., Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí, s. 60.

Narcismus

Pojem narcismu zprvu označoval lidskou lásku sexuálního rázu k sobě samému. Nyní lze za narcistický projev označit jakýkoli projev sebelásky. Je normální k sobě chovat úctu, ale není možné být do sebe samého zamilován. Freud popisuje libido objektivní, jež je láskou k druhým a libido Ega – zamilovanost do sebe samého. Objektivní libido převažuje ve chvíli, kdy člověk někoho miluje. Naopak nemocný člověk si hledí více sám sebe než ostatních lidí.⁸² Studium oblasti Ega - Já započalo významněji až se zkoumáním psychotických onemocnění. Freud doposud spojoval oblast Já se schopností vytěsnění a schopností působení odporu. Při zkoumání demence se projevuje libido v oblasti Ega - Já, namísto vůči ostatním objektům. Libido se snaží nalézt cestu zpět k ostatním jedincům, ale bez úspěchu. Objektivní libido se zde projevuje jako libido Ega. Autor Já popisuje jako místo, ze kterého proudí libido směrem k ostatním a zároveň přijímá libido zpátky k sobě. Pud sebezáchovy je ve výsledku také projevem zamilovanosti vůči sobě samému, kdy se Já stalo objektem libida. Pud sebezáchovy je Freudem označen jako narcistické libido a pro člověka je považován za neproblematický a zcela přirozený. Některým předchozím výsledkům své dosavadní práce se dostalo ještě obměn. Freud uvádí, že u přenosových neuróz se podle něj jedná spíše než o boj mezi sexuálními pudy a Já, o boj objektivního libida a libida Ega.⁸³

Původní model, v němž Freud odděluje pouze vědomou a nevědomou vrstvu lidské psychiky, přepracovává ve dvacátých letech 20. století především z toho důvodu, že podnět k vytěsnění nějakého obsahu z vědomí do nevědomí musí přicházet z oblasti Já, tedy z vědomé vrstvy psychiky. Během terapeutické praxe se ukázalo, že slova pacientů vypovídala spíše o tom, že tento podnět přichází z nevědomí. Pacienti se nechtěli k některým tématům vyjadřovat nebo tvrdili, že je nenapadají žádné asociace s tím spojeny. Na základě toho dospěl Freud k tomu, že oblast Já může zasahovat i do nevědomé vrstvy naší psychiky. V této souvislosti začal používat více adjektivum „nevědomý“ než termín „nevědomí“.⁸⁴ „I když vše, co bylo vytěsněno, je nevědomé, ne vše, co je nevědomé, bylo vytěsněno.“⁸⁵ Neuróza je tedy mnohem spíše projevem vnitřního konfliktu mezi vytěsněným obsahem a oblastí Já, než-li konfliktem mezi nevědomým a vědomým psychickým obsahem. Vrstva vědomí a oblast Já mají k sobě

⁸² STORR, A., Freud, s.51.

⁸³ FREUD, S., Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924, s. 186-187.

⁸⁴ STORR, A., Freud, s. 53-54.

⁸⁵ Tamtéž, s. 54.

blízko, nelze je však spojovat v jedno, neboť Já může pronikat i za mez vědomé vrstvy naší psychiky. Já a Ono není jasně odděleno, jejich přechod je prolnut. Tato část Já vycházející z Ono je ovlivněna vnější realitou, neboť Já je spjato s vnímáním svého okolí. Samotné Ono je stále orientované na princip slasti. Rozumné Já s ohledem na vnější realitu krotí vášnivé Ono s hédonistickým cílem. Narcistické sklony Já se projevují díky vnímání, kterou je Já vybaveno a díky identifikaci. Freud rozlišuje dva typy při hledání sexuálního objektu. První je tzv. volba oporová, jež je příznačnější obecně spíše pro muže. Jedinec si vybírá za svůj sexuální objekt toho, kdo se o něj stará. V raném období života to bývá rodič či vychovatel. Druhou volbou je tzv. volba narcistní, kdy je sexuální objekt vybírán na základě sebe samého, člověk si vybírá podle sebe. Tento typ výběru je specifitější pro ženské pohlaví.⁸⁶

⁸⁶ FULKA, J., Psychoanalýza a francouzské myšlení, s. 58-61.

Sexuální a agresivní motivace

Oblast Ono se vyznačuje působením vrozených pudů. Původní motivaci pudů připisoval Freud sexualitě, avšak kolem roku 1915 začal pomalu připouštět existenci agresivního pudu, nezávislého na pudu sexuálním. Do té doby agresi vnímal jako součást sexuálních pudů, touhu sexuálně ovládnout objekt. V tehdejší bádání byly pudy vrozeného původu. Prostředí nehrálo žádnou významnější roli. Výjimečnost Freudových myšlenek se mimo jiné vyskytuje i v tomto aspektu. Prostředí v souvislosti s pudy přikládal velký význam, což bylo v tehdejší době neobvyklé.⁸⁷

Přestože si Freud stál především za existencí sexuálních pudů, jimž přikládal velký význam, kolem roku 1920 oficiálně potvrzuje existenci druhého principu, který působí na člověka a ovládá jeho chování. Kromě sexuálních pudů hovoří o pudech agresivních. V rámci své psychoanalytické praxe si všiml, že sexuální pudy nejsou s to definovat veškeré události v psychice člověka. Pokud člověk prožil nějaké trauma a ve snech se mu tato událost neustále opakuje, nemůže to souviset s principem slasti. Podobně je tomu u dětí, které nepříjemné události promítají do snů či her. Pomocí hraní a snění se snaží nepříjemné události překonat jejich zopakováním. Opakování nepříjemných zkušeností, zvládnání emočního stresu a emočních otřesů podle Freuda souvisí s agresí a opakování jako takové připisuje definici pudu.⁸⁸

Pudy se vyskytují v oblasti Ono a jsou projevem fyzického napětí. Dva základní pudy, o kterých hovoří je pud života Éros a pud smrti Thanatos. V každém člověku jsou tyto pudy přítomny, ale v jiném poměru. U někoho převládá Éros, u někoho Thanatos. Tyto pudy směřují opačným směrem, ale ve své podstatě se vzájemně propojují. Éros je zaměřen na princip slasti, k němuž se člověk dostává stimulací erotogenních zón. Éros se snaží o intimní spojení, případně o početí nového života. Princip nirvány a destruktivita značí pud smrti, Thanatos. V principu nirvány je klid a absence utrpení. Právě takové jako po smrti, kdy se vše rozpadne. V člověku se projevují destruktivní a agresivní sklony vůči druhým nebo i vůči

⁸⁷ STORR, A., Freud, s. 58-59.

⁸⁸ Tamtéž, s. 59-60.

sobě samému. Freud polemizuje o přechodu z Éros do Thanatos, kdy sexuální pohnutky přejdou do agresivních.⁸⁹

⁸⁹ DRAPELA, V., Přehled teorií osobnosti, s.24-25.

Obranné mechanismy

„Freud a pozdější psychoanalytici popsali mnoho způsobů, jak se lidé pokoušejí sami před sebou skrýt pravdu o svých emocích.“⁹⁰ Jedná se o tzv. obranné mechanismy. Třebaže Freud objevil obranné mechanismy již dříve, jejich rozpracování byl schopen až po představení strukturálního modelu lidské psychiky. Konflikty mezi oblastí Já a Nadjá či protichůdné působení vnějšího světa na oblast Já vede ke vzniku afektů. Jako afekty si konkrétně můžeme představit úzkost či vinu. Obranné mechanismy slouží k ochraně člověka před těmito afekty, jako je právě úzkost či vina, jež jsou s to způsobit psychickou bolest.⁹¹

Freud představuje různé druhy mechanismů, které člověka chrání před afekty. Jedná se především o vytěsnění, reaktivní výtvar či projekci, přemístění, popření, potlačení, regresi, sublimaci, agování či intelektualizaci. Pomocí experimentu se snažil tyto obranné mechanismy testovat, ale nedošel mnoha výsledků. Vytěsnění, jak už bylo představeno výše v textu, znamená přesunutí nepříjemného psychického obsahu do nevědomé vrstvy psychiky. Jedná se pravděpodobně o primární obranný mechanismus.⁹² Vytěsnění lze popsat jako útěk v neracionální rovině, obvykle člověk utíká od sexuální a nepřijatelných úvah. Místo aby mohutnost Já otestovala tuto myšlenku, snaží se ji rychle vytěsnit z vědomí. Myšlenka je tímto přesunuta do nevědomí, ale libido utištěno není, naopak. Síla a Já a Ono se dostávají do konfliktu o to, kdo bude mít hlavní slovo. V psychice člověka toto vyvolává úzkost a dochází k projevům dalších obranných mechanismů.⁹³ Projekce znamená přisouzení nechtěných myšlenek druhému člověku. Jde vlastně o projektování přání do skutečnosti. Obranný mechanismus, jenž zintenzivňuje protiklady, aby zjemnil a upozadil nehodící se psychický obsah, nazývá Freud reaktivní výtvar, případně i reaktivní formulace. Dále autor představuje popření, jež není nutné nijak zvlášť vysvětlovat. Člověk nepřipustí, že situaci vnímá a místo toho ji popírá. Přemístění lze vysvětlit jako převedení pozornosti na jiný objekt. Vůle nevěnovat něčemu svůj zájem na vědomé úrovni popisuje jako potlačení.⁹⁴ Mechanismus sublimace přetváří sexuální potřeby libida do společensky přijatelné podoby. Sexuální energii

⁹⁰ BOROSSA, J., *Témata psychoanalýzy I*, s. 15

⁹¹ FONAGY, P., TARGET, M., *Psychoanalytické teorie*, s. 59.

⁹² Tamtéž, s. 59.

⁹³ DRAPELA, V., *Přehled teorií osobnosti*, s. 27.

⁹⁴ FONAGY, P., TARGET, M., *Psychoanalytické teorie*, s. 59.

využije při tvoření především v oblasti vědy a umění. Regresi Freud popisuje jako návrat do stádia v psychosexuálním vývoji, ve kterém nebyl vystaven tak velké míře tlakových a stresových situací. Nutkání hodně jíst a pít ve stresové situaci převádí jedince zpět do orálního období, naopak tendence zanechávat nepořádek přenáší zpět do období análního. Regrese působí pouze krátkodobě. Obvykle člověk regreduje, když na něj působí silný tlak. Fixace trvá o poznání déle. Jedinec se navrácí do stádia, kde je fixován.⁹⁵ Agování pochází z anglického acting out a znamená to, zbavení se nepříjemného během emočních výlevů v průběhu jednání. Proces intelektualizace nepříjemný psychický obsah podrobuje kritice a zdravému rozumu. Jedná se o snahu být emocionálně imunní.⁹⁶ Podrobněji obranné mechanismy zpracovala Freudova dcera – Anna Freudová.⁹⁷

Zda pojmy obrany a ochrany lze obecně v rámci psychoanalýzy ztotožňovat je diskutabilní. Jiří Kulka je ve svém *Ego i Self a jejich protekce, defenze či kompenzace* rozlišuje. Ochrana má podle Kulky predikovat možné hrozící nebezpečí v budoucnosti a na základě této predikce se nebezpečí vyhnout. Kdežto obrana je reakcí na momentálně vzniklou situaci, jež je pro nás nepřijatelná. Kulka ji popisuje jako obranný štít. Pro oba pojmy uvádí i příklady. Zaujetí sociální distinkce či ritualizace je ochranou, avšak popření útoku nebo bagatelizaci definuje jako obranu.⁹⁸ Kulka mimo jiné konstatuje dělení těchto pojmů ve vztahu k Freudovi. Podle Rycrofta, na nějž Kulka v textu odkazuje, je obrana u Freuda „obecné označení pro každou techniku, která nutí Ego, aby ji používalo při konfliktech, jež mohou vést k neuróze“.⁹⁹ Obrana a ochrana zde spadají v jedno a Kulka poukazuje na možnosti spuštění obranných mechanismů, na něž Rycroft, z něhož čerpá, poukazuje. Mechanismus obrany se spouští na základě úzkostí, které vznikají v souvislosti s pudovým napětím, nebo v souvislosti s nízkým sebevědomím, ale i za příčiny reálné hrozby.¹⁰⁰

Psychoanalytici považují obranné mechanismy nejen za běžné, ale i za velmi důležité v našem životě. Dokážou toho o nás spoustu vypovědět a odhalit naše nevědomé motivace.

⁹⁵ DRAPELA, V., Přehled teorií osobnosti, s.27.

⁹⁶ FONAGY, P., TARGET, M., Psychoanalytické teorie, s. 59.

⁹⁷ FREUDOVÁ, A., Já a obranné mechanismy

⁹⁸ KULKA, J., Ego i Self a jejich protekce, defenze či kompenzace, s. 180-181.

⁹⁹ Tamtéž, s. 180-181.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 180-181.

Neznámost těchto nevědomých obsahů, jež jsou součástí naší osobnosti, je tím, co nás na psychoanalýze obvykle nejvíce děsí.¹⁰¹

¹⁰¹ BOROSSA, J., Témata psychoanalýzy I, s. 15

Komparace strukturálního a topografického modelu

Freud přichází se strukturálním modelem, neboť topografický nebyl k jeho práci dostatečný. Narcistické Já, které je rozumné, komunikuje s vnější realitou, která je příčinou způsobované úzkosti, jež Já prožívá. Naše Já je schopné vnímat tuto vnější realitu, pomocí níž vzniklo a vyvíjelo se. Mimo to se na jeho vývoji podílí i procesy identifikace napomáhající tvořit osobnost člověka. Oblast Já a vrstva vědomí jsou úzce spjaty. Blízký vztah panuje také mezi mohutnostmi strukturálního modelu - mezi Já a Ono. Hranici mezi nimi si tedy nepředstavujeme jako ostrou čáru. Naopak. Je lehce propustná a některé komponenty vytěsněného mohou přesahovat z nevědomí směrem k vědomým vrstvám. Já vzniká a vyvíjí se z oblasti Ono působením principu reality na základě funkce vědomí - vnímání. Pro Já je vnímání charakteristické. Pro Ono je charakteristický pud. Rozumné Já krotí vášnivé Ono, ale nemá to jednoduché. Ono není lehce zkratitelné a Já se snadno dostává do úzkostí.¹⁰²

Původně si Freud myslel, že potlačování je úkolem vědomé složky naší psychiky, jeho terapeutická praxe vypovídala jinak. Pacienti vyvíjeli odpor k některým tématům, nechtěli o nich mluvit. Mechanismus represe působil jako nevědomý. Z toho vyplývá, že i Já má nevědomou část, přestože Já bylo doposud považováno za zcela vědomé. Já je prostředníkem Ono a vnějšího světa a snaží se mezi nimi zajistit kompromis, jeho hlavním cílem je sebezáchova.¹⁰³

Vytěsnění, jemuž psychické obsahy podléhají, pramení z našeho Já. To vlastně znamená, že Já má na svědomí přesuny obsahů z vědomí do nevědomí. Vytěsněné Já se staví do protikladu. Já se navíc snaží ničit zdroje odporu, který poukazuje na určitý nevědomý obsah. Vytěšňující i vytěsněné působí na nevědomé bázi. Jestliže, by vytěšňující bylo vědomé a tudíž tušilo, že vytěšňuje, potom by vytěsněný obsah byl obsahem vědomým, nikoli nevědomým. Zde můžeme vidět, že část Já je opravdu nevědomá.¹⁰⁴

Identifikace, tedy ztotožňování se, je při utváření Já velmi důležité. V oidipovském komplexu je identifikace negativního rázu, kdy se dítě musí vzdát sexuálního objektu a ztotožnit se s rodičem stejného pohlaví. Důležité je vyústění oidipovského komplexu. Jedná

¹⁰² FULKA, J. , Psychoanalýza a francouzské myšlení, s. 58-69.

¹⁰³ STORR, A., Freud, s. 54

¹⁰⁴ KUČERA, M. , Pud u Freuda, s. 269

se o vznik mohutnosti Nadjá, která funguje jako svědomí a mravní dozorce v jednom. Nadjá je třetí složkou působící Já úzkosti. To často vede k záchvatům melancholie. Nadjá a Ono, ačkoli mají opačné požadavky, k sobě nemají daleko. Nemůžeme stavět Ono-Já-Nadjá vertikálně nad sebe, protože Nadjá se nachází svou částí v nevědomí více než Já. Zde se objevuje interakce mezi nevědomým Ono a částečně nevědomým Nadjá, zbylá část Nadjá je vědomá.¹⁰⁵

Ač se může zprvu zdát, že nevědomé vášně jsou nižší a vědomé vyšší, není tomu tak. Dokazuje to především fakt, že svědomí a sebekritika, jež jsou považovány za vyšší hodnoty, fungují na nevědomé bázi.¹⁰⁶ A jak již víme z předchozího výkladu, svědomí a sebekritika jsou vlastnosti, jimiž se vyznačuje Nadjá.

Není sporu o tom, že Fredova práce pro psychologii dosáhla velkého významu a dosahuje ho i do dnes. Mark Solms ve své knize *Možek a vnitřní svět* poukazuje na skutečnost, že Freudovy poznatky jsou totožné s nejmodernějšími poznatky dnešní neurovědy.¹⁰⁷

¹⁰⁵ FULKA, J. , Psychoanalýza a francouzské myšlení, s. 58-69.

¹⁰⁶ KUČERA, M. , Pud u Freuda, s. 279.

¹⁰⁷ SOLMS, M. , Mozek a vnitřní svět, s. 98.

Závěr

Spekulace o existenci či neexistenci nevědomé části naší psychiky sahají hluboko do minulosti. Sigmund Freud tedy není objevitelem nevědomí, avšak zcela určitě je zakladatelem psychoanalýzy, v níž je nevědomí ústředním pojmem. Hypotézy, jenž byly za počátku práce vneseny, byly podrobeny verifikaci. První z hypotéz se zaměřovala na otázku nutnosti existence nevědomí ve Freudově myšlení. Existence nevědomí je podle Freuda nutná. Soudí tak na základě výsledků své psychoanalytické praxe. Snaží se hledat cestu do nevědomí a činit nevědomé obsahy vědomými. Bez existence nevědomí by nebylo možné vysvětlit fungování snu nebo chybných úkonů, jež autor považuje za možné cesty vedoucí ke zkoumání nevědomí. Odhalením nevědomých obsahů zjišťuje příčiny neurotických obtíží u svých pacientů.

Další hypotézou byla otázka zavedení druhého modelu psychiky. Freud představil během svého života dva modely, z nichž se podle něho naše psychika sestává. Původní - topografický - model později doplňuje pomocí modelu strukturálního. Tuto modifikaci učinil především z toho důvodu, že původní schéma nebylo pro jeho práci dostačující. Jednotlivé vrstvy a složky obou modelů spolu souvisí, nedají se od sebe oddělovat tak, aby stály samostatně.

Kritika, jež byla vůči Freudovi vznášena byla velmi rozsáhlá a různorodá. Ať už se jednalo o společenské nesouhlasy přímo s psychoanalýzou jako takovou, nebo s jednotlivými Freudovými názory ze strany psychoanalytiků. Analýza kritických postojů vůči psychoanalýze obecně či některých nesouhlasů s jednotlivými názory Sigmunda Freuda by byla vhodným podnětem pro potencionální samostatné téma další kvalifikační práce, stejně jako výsledky moderní psychoanalýzy, kde by bylo poukázáno na to, že Freudem zkoumání fenoménu nevědomí nekončí a na to, že je nutností se psychoanalýzou zabývat i nadále.

POUŽITÁ LITERATURA

1. BOROSSA, J. et al. *Témata psychoanalýzy. I: Nevědomí, afekty a emoce, úzkost, fantazie, hysterie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. Spektrum; sv. 26. ISBN 80-7178-609-8.
2. ČERNOUŠEK, M. *Sigmund Freud: Dobývateľ nevědomí*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-7185-082-9.
3. ČERNOUŠEK, M. *Sen a snění*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1988. ISBN 40-057-88.
4. DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0040-6.
5. FREUD, S. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Sebrané spisy Sigmunda Freuda; 13. kniha. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1999. ISBN 80-86123-09-X.
6. FREUD, Sigmund. *Spisy z let 1913-1917*. Sebrané spisy Sigmunda Freuda; kn. 10. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86123-18-9.
7. FREUD, S. *Vybrané spisy. [Díl] 1, Přednášky k úvodu do psychoanalýzy; Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1991. ISBN 80-201-0225-6.
8. FREUD, Sigmund. *Výklad snů*. 2., uprav. vyd. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1994. ISBN 80-901916-0-
9. FONAGY, P a TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-993-3.
10. FULKA, J. *Psychoanalýza a francouzské myšlení*. 1. vyd. Praha: Herrmann& synové, 2008. ISBN 978-80-87054-11-6.
11. KUČERA, M. *Pud u Freuda*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3466-1.
12. LOUŽEK, M, ed. et al. *150 let od narození Sigmunda Freuda: sborník textů*. 1. vyd. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. ISBN 80-86547-56-6.
13. MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1312-3.
14. PONĚŠICKÝ, J. *Úvod do moderní psychoanalýzy*. 1. vyd. V Praze: Triton, 2003. ISBN 80-7254-426-8.
15. STORR, A. *Freud*. 1. vyd. Praha: Argo. ISBN 80-85794-93-4.

16. SOLMS, M. a TURNBULL, O. *Mozek a vnitřní svět: úvod do neurovědy subjektivní zkušenosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0592-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. HOPKINS, Jim. The interpretation of dreams. 1991. [online]. [cit. 8.4. 2019]. Dostupné z: philarchive.org
2. KULKA, Jiří. Ego i Self a jejich protekce, defenze či kompenzace (pozitivně psychodynamický přístup). *Psychiatria*, 2005, 12 (4), s. 179-183. [online]. [cit. 10.3.2019].

Summary

This bachelor thesis concentrate on one of the most discussed topics of psychology in general. The attention will be focused on the founder of psychoanalysis, Sigmund Freud. The central theme of the work is unconsciousness. According to the author, the existence of the unconsciousness is necessary. In this work there are analyzed models of human psyche, which Freud introduced. The main goal was to compare these models and to say why the second - structural - model was added to the first - topographical - model.

This comparison should be helpful for understanding the layers of our psyche in the topographical model and areas of the psyche in the structural model. The interaction between both models already manifests itself during the introduction of the second model of psyche but the greatest climax of interaction between Freudians model occurs in the final comparison.

Key words: psycho - analysis, topographic model, structural model, unconscious, conscious, id, ego, superego, oedipus complex